

ODCHOD NĚMECKÝCH BOHOSLOVCŮ Z ŘÍMSKÉHO NEPOMUCENA V ŘÍJNU 1938

ZLATUŠE KUKÁNOVÁ

Životní jubileum je zpravidla příležitostí k více či méně radostnému bilan-cování a různým plánům do budoucna. Pokud nám to vůbec dnešní uspěchaná doba, která na nás on-line chrlí stovky a tisíce těžce uchopitelných informací, do-volí, je dobré se na chvíli zastavit a zamyslet se. Zamyslet se nad tím, co po nás zbude, kolik času jsme promarnili zbytečnou činností a co bychom ještě chtěli stihnout. Schopný oslavenec či oslavenkyně si určitě na něco vzpomenou, horší situace nastává pro starší gratulanty, kteří se ve slabé chvílce zavázali dodat zá-sadní odbornou studii nebo žertovný blahopřejný vinš do tajně připravovaného sborníku a ještě k tomu v pevně stanoveném termínu. V termínu, jenž se zpočátku zdál být reálným, ale s přibližujícím se závazným datem odevzdání se stal pro vět-šinu přispěvatelů termínem šibeničním, neřku-li noční mýrou, která nás připoutá pevně k židlím a notebookům.

Prýč jsou ty doby, kdy jsme pátrali po šuplíčcích, skříních a tajných skrýších, protože i donedávna konzervativní archiváře plně ovládly moderní komunikační technologie a přinutily je jít s duchem doby. Proháníme se tedy horečně paměti pracovních a soukromých počítačů, sháníme všechny dostupné velkokapacitní „flešky“, připojujeme záložní disky a prohlížíme tisíce badatelských úlovek, uspo-řádaných do složek podle archivů a fondů nebo podle vlastního přehlednějšího klíče. Při té příležitosti si můžeme osvěžit, jaké bylo v den pořízení snímku po-časí či nás po celodenním stání a focení v badatelně bolela záda. Také studium archiválií se pro mnoho badatelů za poslední léta výrazně změnilo a délka bada-telské návštěvy se stává faktickým vítězstvím toho, kdo nejrychleji fotí nebo vy-drží nejdéle stát. Osobní nasazení přináší badateli a potenciálnímu autorovi plody a slastné uspokojení v okamžiku, kdy si může v klidu domova bez ohledu na stále se zkracující otevírací dobu, další restriktivní opatření a pokročilou noční nebo časnou ranní hodinu otevřít několik složek a oken, pěkně si zabádat, konečně najít ty správné snímky a začít tvořit slíbený příspěvek.

Pilnější a psavější autoři tak mohou znovu objevit nebo oprášit nedokončená témata, protože si i po letech, kdy se jim nevěnovali, zaslouží naši pozornost. Ta-kové téma je přímo vítaným darem z nebe a jistě si najde řadu vděčných čtenářů a zvedne prodejnost sborníku. Využívám tuto možnost, abych oprášila badatelské

úlovky z Říma z roku 2010 a připomněla pozapomenutý důsledek vloni mnohokrát připomínaných „osmičkových“ výročí v našich novodobých dějinách. Těší mě, že je to na stránkách periodika, u jehož zrodu jsme spolu téměř před třiceti lety stály.

Přetrvávající politická krize v Československu a události v sousedním Rakousku v roce 1938 se projevíly změnou vztahu části sudetoněmeckých katolických kruhů k nacismu. Velice snadno a rychle se přenesly na akademickou půdu pražské teologické fakulty a některých bohosloveckých seminářů s většinovým zastoupením německých bohoslovců.¹ Gradovaly záměrem studentů německé národnosti litoměřické diecéze vstoupit do Henleinovy sudetoněmecké strany (SdP), který řešila těsně před jejich vysvěcením v červnu 1938 dokonce vatikánská kongregace pro semináře, jejímž prefektem byl sám Pius XI. Teprve po písemném slibu seminaristů biskupu Weberovi, že budou postupovat v souladu s církevním učením, věrně podporovat papeže a nevstoupí do sudetoněmecké strany, směli být vysvěceni. To však nezabránilo hromadnému, místy až demonstrativnímu, vstupu mnoha německých duchovních a věřících do SdP.² Odstředivé tendence se projevovaly od poloviny třicátých let 20. století také u některých řeholních společenství a vždy záleželo na dominanci české či německé většiny. Nejznámějším případem jsou benediktinské kláštery v Břevnově a Broumově, jejichž požadované rozdělení zamítl Vatikán v roce 1936. K realizaci záměru došlo po mnichovské dohodě, kdy se většinově německý broumovský klášter ocitl na obsazeném území.³

V pomnichovské atmosféře,⁴ po odtržení pohraničního území ČSR a pod vlivem eskalujícího nacionalismu, došlo dne 26. 10. 1938 z podnětu papeže Pia XI. k odchodu alumnů německé a maďarské národnosti z římského Nepomucena do německo-maďarské koleje Germanico-Ungaricum, založené v roce 1552,⁵ kde ješ-

1 K tématu Huber, Kurt Augustinus: *Das Jahr 1938 in den Priesterseminarien von Böhmen und Mähren*. Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen, Mähren, Schlesien 7, 1985, s. 152–188; Kunštát, Miroslav: *Katolicismus mezi univerzalizmem, partikularismem a autonomií, příspěvek k typologii středoevropské náboženské kultury*. Praha 2006, s. 17; Šebek, Jaroslav: *Od konfliktu ke smíření. Česko-německé vztahy ve 20. století očima katolické církve*. Kostelní Vydří 2013, s. 62–66.

2 Hrabovec, Emilia: *Der Heilige Stuhl und die böhmischen Ländern 1938–1945*. In: Zückert, Martin – Holzwimmer, Laura (hrsg.): *Religion in den böhmischen Ländern 1938–1948. Diktatur, Krieg und Gesellschaftswandel als Herausforderungen für religiöses Leben und kirchliche Organisation*. München 2007; s. 107.

3 Opasek, Anastáz: *Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera*. Praha 1992, s. 64–75.

4 K důsledku mnichovských jednání a dopadu na mezinárodní vztahy Kuklík, Jan – Němeček, Jan – Šebek, Jaroslav: *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Praha 2011.

5 Steinhuber, Andreas: *Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum in Rom*. Freiburg

tě v třicátých letech 20. století pobývalo několik studentů z území ČSR.⁶ Tomuto aktu předcházela příkaz od kongregace seminářů a univerzitních studií rektorátu nepomucenské koleje. Hlavním důvodem byla snaha transformovat Nepomucenum v národní ústav pro Čechy a Slováky a usnadnit tak jejich výchovu a další soužití. K striktnímu národnostnímu rozdělení došlo naštěstí před začátkem nového akademického roku, nemělo tedy příliš změnit dosavadní režim studentů a návštěvy univerzitních přednášek. Všichni biskupové byli informováni o papežově rozhodnutí a toto opatření se mělo považovat za provizorní především pro alumnusy německé národnosti, jejichž diecéze nebo alespoň její část zůstaly po vynuceném odstoupení pohraničních oblastí i nadále součástí Československa. O dalším osudu studentů německé a maďarské národnosti měli rozhodnout příslušní ordináři, mohli je ponechat v německo-maďarské koleji, vybrat pro ně jinou římskou kolej nebo je odvolat zpět na diecézní učiliště.

Po odchodu studentů německé národnosti z Nepomucena byla zrušena německá konverzace a přednášky, zavedené v koleji pravidelně od roku 1884 s cílem prohloubení jazykových dovedností, podpory užší národnostní snášenlivosti a vzájemného pochopení mentality.⁷ Díky této výuce se naučila řada německy mluvících bohoslovců dobře česky, což byl i případ budoucího litoměřického biskupa Antona Aloise Webera. Vicerektoru koleje dr. Josefu Bezdíčkovi připadl úkol informovat minister-

i. Breisgau 1896; Walter, Peter: Die Gründungen des Collegium Germanicum et Hungaricum: Etappen der Kolleggeschichte. In: Korrespondenzblatt. Jubiläumsausgabe zum 450 jährigen Bestehen des Collegium Germanicum et Hungaricum 2002, s. 86–113, dostupné na: <http://www.freidok.uni-freiburg.de/volltexte/766/> [29. 10. 2018]. Kolej Germanicum byla založena z podnětu Ignáce z Loyoly papežem Juliem III. k povznesení církevního ducha v německých zemích, r. 1574 daroval Řehoř XIII. ústavu palác a kostel u sv. Apolináře a v r. 1580 s ním bylo spojeno Hungaricum. Chovanci koleje měli obsazovat dómské kapituly v protestantských zemích, proto byla při jejich výběru dávana přednost šlechticům. Po zrušení jezuitského řádu byl ústav r. 1798 zavřen, později znovu otevřen 1818 a reorganizován r. 1824 Lvem XII. Finančně se na něm podíleli všichni biskupové z Německa, Rakouska a Uherska s právem vysílat studenty v určitém pořadí. Na podzim 1919 využíli krátké pohostinství koleje bohoslovci a vicerektor České koleje, protože objekt Bohemica nebyl připraven na jejich poválečný návrat.

6 Archiv ministerstva zahraničních věcí (AMZV), II. sekce, 1918–1939, kart. 33, odpověď ministerstva školství k žádosti MZV o českých bohoslovcích v německo-maďarské koleji čj. 95945//32-VI/1 z 6. 9. 1932, v Germanicu pobýval synovec zemřelého litoměřického biskupa J. Grosse, který ho sem poslal na vlastní útraty, aby se vyhnul obvinění z nepotismu a jeho příbuzný nezabral místo v Nepomucenu. Náklady za bohoslovce z košické diecéze hradil jeho strýc z Ameriky. Pobyt dalších uchazečů v Germanicu z jiných míst Slovenska (např. trnavská administratura) byl motivován především výhodnějšími ekonomickými podmínkami, které nemohlo Nepomucenum nabídnout.

7 Kukánová, Zlatuše: Řím jako intelektuální centrum výchovy katolických bohoslovců. In: Rauchová, Jitka – Jiroušek, Bohumil (eds.): Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918–1951. JSH 81, 2012 – Supplementum 4, s. 346, 367.

stvo školství o konkrétních osobách, které opustily Nepomucenum.⁸ Předkládaná studie se zaměří především na studenty německé národnosti z pražské arcidiecéze a dalších českých diecézí, jejich další osud, tedy především dokončení studia, návrat a zapojení do struktur vysílajících diecézí.⁹ Z pražské arcidiecéze se odchod týkal Jana Prosche, z královéhradecké diecéze Josefa Teunera, Josefa Pauera a Hermanna Grolika a z litoměřické tří studentů německé národnosti s domovským právem na zabraném území, a to Aloise Neumanna, Josefa Hilleho a Antonína Marečka. Dotkl se také dvou Slováků, konkrétně studentů teologie Jana Langa, německé národnosti ze spíšské diecéze, a Josefa Lindtnera, maďarské národnosti z trnavské administratury, kteří zahájili studia v Římě v roce 1934.

S odstupem let nemůžeme objektivně posoudit, nakolik poznamenal bohoslovec odchod z Nepomucena, bezesporu pozměnil jejich dosavadní život a zaběhnutý režim. Obnášel přestěhování do jiné koleje, změnu důvěrně známého nepomucenského prostředí, ztrátu přátel a představených koleje, s nimiž byli v pravidelném denním styku. Mohli však pokračovat v dosavadním studiu na zvolených univerzitách a nadále se zde setkávat se svými profesory a spolužáky.¹⁰ Museli si především zvyknout na poměry v dočasném domově a někteří z nich řešit i nové ekonomické problémy. Velice brzy se ukázalo, že rozhodnutí o oddělení národností v koleji, vynucené politickou situací ve střední Evropě, bylo vedeno papežovými nejlepšími úmysly, ale v praxi začalo narážet na drobné či větší překážky spojené především s finanční situací alumnů.

Náklady na stravování (mensu), zápisné na univerzitě a základní ošacení (kněžský oděv) alumnů byly hrazeny kromě státní dotace především z výnosu arcibiskupských a biskupských statků. Na studenty přispívali také vysoce postavení exalumni bývalé České koleje a Nepomucena.¹¹ V roce 1937 vydržovali

8 Národní archiv, fond Ministerstvo školství (MŠ), 1918–1949, sign. 35, kart. 3546, dopis vicerektora J. Bezdička z 20. 11. 1938 – přílohou k čj. MŠaNO 176.097/38.

9 Autorka děkuje za pomoc a poskytnutí cenných informací kolegyním Jarmile Dubské z Národního archivu, Radce Holendové ze Státního okresního archivu Rychnov nad Kněžnou, Evě Lupejové ze Státního okresního archivu Litoměřice se sídlem v Lovosicích a kolegům Martinu Barusovi z Archivu Biskupství litoměřického, Janu Edlovi ze Státního okresního archivu v Tachově, Josefu Faktorovi z Archivu Arcibiskupství pražského, Ladislavu Holoubkovi z Archivu Biskupství královéhradeckého a Josefu Kopeckému ze Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli.

10 Helan, Pavel: Založení papežské koleje Nepomucenum ve vatikánských fondech. In: Parma, Tomáš (ed): Česká kolej v Římě. Od Bohemica k Nepomucenu: 130 existence české kulturní a vzdělávací instituce. Kostelní Vydří 2014, s. 140–141. Studenti německé národnosti zpravidla studovali na prestižní Gregoriánské univerzitě, což také prosazoval při diskusi československého episkopátu o umístění nové koleje v polovině 20. let 20. století její absolvent arcibiskup F. Kordač s odůvodněním, že je teologickou fakultou vhodnou pro psychiku střední Evropy, nasáklou protestantismem, kacířstvím a moderním odpadlictvím.

11 Archivio del Pontificio Collegio Nepomuceno Roma (Archiv Papežské koleje Nepomucenum

studenty z pražské arcidiecéze vedle nepomucenské nadace například arcibiskup Karel Kašpar (vysvěcen v Lateránské bazilice v Římě 25. 2. 1893), světící biskup Antonín Eltschkner (vysvěcen tamtéž 18. 3. 1905), kanovník pražské metropolitní kapituly Jaroslav Kulač (vysvěcen v Bohemicu (České koleji) v Římě 24. 12. 1912), prelát Josef Čihák (vysvěcen v Lateránské bazilice 30. 3. 1907) nebo tehdejší generální vikář Bohumil Opatrný, který jako jediný z uvedených nestudoval ve Věčném městě (vysvěcen v Praze 29. 6. 1905).¹² Několik studentů žilo v koleji zpočátku na vlastní náklady a čekalo, až se uvolní některé z částečně nebo plně dotovaných míst.

Johann Prosch z pražské arcidiecéze

Odchod do Germanica znamenal změnu pro Jana (Johanna) Prosche z pražské arcidiecéze, narozeného 21. 12. 1914 v Erpužicích na Tachovsku, studenta 2. ročníku teologie (v koleji od 3. 11. 1935), jemuž byla udělena první tonsura 17. 12. 1937.¹³ Zpočátku byl v Římě vydržován pražským arcibiskupem a později nadací Nepomucena.¹⁴ Po měsíčním pobytu v Germanicu vylíčil arcibiskupské konzistoři potíže studentů v německé papežské koleji. Zdá se, že byl nemile překvapen omezeným měsíčním přidělem financí, zasílaných z Německa, a listovní cenzurou, které byl podroben každý odesílaný dopis. J. Prosch se obrátil na arcibiskupskou konzistoř se žádostí o materiální výpomoc při pořízení breviáře.¹⁵ K jeho žádosti se v prosinci 1938 opakovaně vyjadřoval v korespondenci s vicerektorem nepomucenské koleje Josefem Bezdíčkem pražský arcibiskup Karel Kašpar. Nejprve zpochybnil nemožnost přísunu peněz z Německa a rozhodl informovat studenta, že se má obrátit s prosbou o podporu při pořizování nutných studijních pomůcek na „*německé metropolitní kanovníky*“.¹⁶ V další korespondenci s vicerektorem K. Kašpar lakonicky glosoval žádost těmito slovy: „V posledním svém psaní jsem Vám přiložil opis žádosti Prosche. Nevím, co o ní soudíte. Ten pán by se měl poděkovat ostatním Němcům, kteří tolik desiderio desiderabant po změně – a teď

Řím, APCN), Nepomucenum (NEP), (1886) 1906–1997, kart. 19, výkaz výdajů na jednotlivé alumnusy Nepomucena z pražské arcidiecéze od 1. 7. 1935 do 31. 12. 1935. Za pobyt, zápis a ošacení třinácti alumnů zaplatila arcidiecéze přes 19 000 italských lir.

- 12 Tamtéž, sdělení arcibiskupské konzistoře ústřední kanceláři arcibiskupských knížecích statků v Praze č. 16229 ze 4. 1. 1938.
- 13 APCN, Catalogus alumnorum Pontificii Collegii Bohemi Romae, 1884–1929, rkp. 1, s. 77.
- 14 ACPN, NEP, (1886) 1906–1997, kart. 19, korespondence mezi arcibiskupskou konzistoří a vicerektorem koleje J. Bezdíčkem a arcibiskupskou konzistoří s ústřední kanceláři arcibiskupských statků z let 1937 a 1938.
- 15 Tamtéž, opis Proschova dopisu arcibiskupské konzistoři z 24. 11. 1938.
- 16 ACPN, NEP, (1886) 1906–1997, kart. 3, Karel Kašpar vicerektoru Josefu Bezdíčkovi 3. 12. 1938.

to vidí! – Já myslím, když tam za něho platíme, že se mu prokazuje již dobrodiní veliké. A pak by to mohl být praejudic pro ostatní pp. biskupy – co by tomu řekli. Ať požádá naše něm. pp. kanovníky¹⁷ – beztak žádný v Nepomucenu nepodporoval nikdy nikoho.“¹⁸

J. Prosch završil část teologických studií na papežské univerzitě sv. Řehoře (tzv. Gregoriáně) a odsloužil primiční mši v Římě v roce 1940.¹⁹ Začátek akademického roku 1940–1941 jej i přes předchozí zdravotní potíže zastihl v dobré kondici. V prosinci však obdržel povolávací rozkaz k nástupu do wehrmachtu s termínem na začátku února 1941. To značně zkomplikovalo jeho studijní plány a předpokládané dokončení čtyřletého studia teologie závěrečnými ústními a písemnými zkouškami (tzv. licenciát).²⁰ Protože se Proschova primice konala v Římě, sloužil v rodných Erpužicích 2. 2. 1941 slavnostní „poprimiční“ mši.²¹ Absolvoval dlouhou čtyři a půl roku trvající vojenskou službu,²² pravděpodobně nastoupil do německé armády ve stanoveném termínu.

Se zkušenostmi z fronty se vrátil v roce 1945 do pražské arcidiecéze jako novokněz. V létě 1945 byl prezentován jako kaplan do západočeského Stříbra²³ zřejmě v reakci generálního vikáře arcidiecéze Bohumila Opatrného na žádost národního výboru o okamžitě jmenování českého kaplana a obnovení výuky náboženství²⁴ a výsledek monitorovací cesty sekretáře arcibiskupského ordinariátu Jana Boukala v oblasti takzvaného ostrovského sudetského generálního vikariátu.²⁵ Tamní německy mluvící kaplan Josef Putzer z Kraslic, zastupující od ledna 1943 v německé armádě dobrovolně sloužícího děkana Wilhelma Rei-

17 Německými kanovníky byli v té době Josef Grüner (1883–1943), Anton Gebert (1885–1942) a Anton Franz (1870–1953).

18 ACPN, NEP, (1886) 1906–1997, kart. 19, K. Kašpar vicerektoru J. Bezdičkovi 28. 12. 1938.

19 NA, Archiv pražského arcibiskupství – ordinariát (fond bývalého Studijního ústavu MV ČSR č. 517, dále APA-ord.), sign. 517-6-6, s. 63–65, Proschův dopis K. Kašparovi včetně tištěného oznámení o vysvěcení a primici z konce října 1940.

20 NA, APA-ord., sign. 517-7-1, s. 2–3, Proschova informace K. Kašparovi 7. 12. 1940.

21 Státní okresní archiv (SOKA) Tachov, Farní úřad Erpužice, Kronika fary Erpužice, 1836–1946, s. 294, dostupné on-line na Porta Fontium, cit. 17. 10. 2018, jako novokněz mohl vykonat další tzv. poprimiční mši (ve farní kronice se uvádí „Nachprimiz“) v rodné farnosti několik týdnů či měsíců následujících po vysvěcení.

22 NA, APA IV., 1921–1950, kart. 537, v dopisu generálnímu vikáři B. Opatrnému z 1. 7. 1946 uvádí J. Prosch: „war nach 4½ Jahren Soldat“.

23 NA, APA IV., 1921–1950, kart. 489, koncept Proschovy nominace z 22. 8. 1945.

24 Tamtéž, žádost národního výboru ve Stříbře generálnímu vikáři B. Opatrnému č. Vš. 1945 z 19. 6. 1945 a koncept Opatrného odpovědi ve věci ustanovení českého kaplana.

25 Kukánová, Zlatuše: Rád bych byl složil děle. K odsunu německého katolického kléru v českých zemích. *Securitas imperii* 32, 01/2018, s. 107–110.

chla,²⁶ sice prohlásil, že se každou neděli koná bohoslužba pro české katolíky, ale to stříbrským nestačilo.²⁷ Děkan Reichl se do Stříbra nevrátil, před příchodem českého duchovního správce zde začal vedle Josefa Putzera působit jako kaplan novokněz Jan Prosch, „jenž mluvil česky jen velice bídně“,²⁸ který konal bohoslužby pro německé katolíky v děkanském kostele a hodlal si požádat o československé státní občanství. Dne 1. 9. 1945 se stal zdejším administrátorem bývalý vojenský duchovní ve výslužbě šedesátiletý ThDr. Karel Forst z pražského Břevnova.²⁹ Na stole generálního vikáře se v této době scházelo stále více žádostí o obsazení uvolněných míst především v pohraničních oblastech, které se snažil postupně řešit. Nominace bývalého českého vojenského duchovního společně s bývalým příslušníkem německých ozbrojených sil pod jednu střechu stříbrské farní budovy nemohla mít dlouhé trvání. Prosch byl kaplanem osm měsíců a potom musel, jak sám uvedl, místo a arcidiecézi „volens nolens“³⁰ v polovině května 1946 urychleně opustit.³¹

Opakovaně se z Frankenbergu na řece Eder v severním Hesensku (ležícím v americké okupační zóně) dotazoval pražského „představeného“ nejen na důvody svého odchodu a vyřešení otázky exkardinace (uvolnění, povolení odchodu) z arcidiecéze a inkardinace (začlenění) do jiné diecéze. Zajímal se především o roli K. Forsta v jeho náhlém odchodu a transferu do Německa.³² Nadále vytrvale korespondoval s arcidiecézí a upomínal o odpovědi na otázky, odložené v Praze prozatím takticky k „ledu“.³³ Ještě v únoru 1947 si stěžoval na poměry na stříbrské faře a tehdy neváhal označit K. Forsta a jeho kaplana Rostislava Zeleného, usta-

26 SOkA Tachov, Děkanství úřad Stříbro (DÚ Stříbro), Kronika děkanství Stříbro, 1835–1972, 2000–2003, s. 613, dostupné on-line na Porta Fontium, cit. 9. 10. 2018. Děkan Wilhelm Reichl byl po opakovaných žádostech povolán 13. 1. 1943 do Wehrmachtu a zástupcem „Stellvertreter“ na jeho místě byl ustanoven kaplan Josef Putzer z Kraslic.

27 NA, APA IV., 1921–1950, kart. 489, informace J. Putzera arcibiskupské konzistoři k otázce české duchovní správy č. 234 z 27. 6. 1945.

28 SOkA Tachov, DÚ Stříbro, Kronika děkanství Stříbro, 1835–1972, 2000–2003, s. 622.

29 Tamtéž. Ke K. Forstovi Opasek, Anastáz: Dvanáct zastavení, s. 86; Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století a Lexikon farností Arcidiecéze pražské 1848–2010, ed. Vladimír Koronthály. Praha 2013, díl I. A–L, s. 209–210; Flosman, Martin: Příběhy dvou vojenských duchovních v proměnách dvacátého století. Memo, Časopis pro orální historii/Oral history journal, č. 1, 2016, s. 42–52.

30 NA, APA IV., 1921–1950, kart. 537, dopis J. Prosche generálnímu vikáři B. Opatrnému z 1. 7. 1946.

31 Tamtéž, na začátku května 1946 odešel Prosch do sběrného střediska ve Stříbře a odtud byl později transportován. Catalogus cleri Archidioeceseos Pragensis Anno Domini MCMXLVIII, Pragae 1948, s. 320, zde J. Prosch uveden v seznamu odsunutých kněží německé národnosti jako kaplan ve Stříbře a administrátor ex currendo v pohraniční vsi Vysoká (dnes č. o. Stará Voda, o. Cheb).

32 NA, APA IV., 1921–1950, kart. 537, dopis J. Prosche generálnímu vikáři B. Opatrnému z 11. 10. 1946.

33 Tamtéž, koncept dopisu generálního vikariátu K. Forstovi ve věci J. Prosche z 23. 7. 1946.

nového jako novokněze společně s Forstem k 1. 9. 1945,³⁴ za zlatokopy a tento termín pro jistotu uvedl v němčině i češtině.³⁵ Oboustranně nepřijemnou causu bylo potřeba nějak uzavřít,³⁶ a proto byl o vyjádření požádán také stříbrský administrátor K. Forst.³⁷ Jeho stanovisko k záležitosti se nepodařilo v pramenech vyhledat. Protože se v roce 1948 stal děkanem ve Stříbře a na beneficiu zůstal až do roku 1953, lze předpokládat, že vyvrátil veškerá Proschova tvrzení.³⁸

Osud alumnů z královéhradecké diecéze

Nepomucenum museli opustit také tři studenti teologie z královéhradecké diecéze Josef Teuner, Josef Pauer a Hermann Grolík. Nejprve se uvažovalo o tom, že se papežovo rozhodnutí bude týkat i německého kaplana z Pohledu Antonína Janka, posluchače vyššího odborného studia římského biblického institutu,³⁹ připravujícího se na odjezd do kolejí a prostředí, které dobře znal z předchozích studií.⁴⁰ Předpokládalo se, že svůj slib dodrží, protože perfektně ovládal češtinu a byl vzorným nepomucenským alumnem.⁴¹ Biskup Mořic Pícha si přesto před jeho odjezdem do Říma nechal podepsat prohlášení, jímž se A. Janko zavázal k návratu do diecéze dle přání církevních představených a zachování československého státního občanství. To mu nakonec umožnilo bezproblémový odjezd, pobyt v nepomucenské kolejí, dokončení studia a návrat na Vysočinu v domovské královéhradecké diecézi.⁴² Nezajistilo mu však možnost setrvání v duchovní správě poválečného Československa.⁴³

34 SOkA Tachov, DÚ Stříbro, Kronika děkanství Stříbro, 1835–1972, 2000–2003, s. 622.

35 NA, APA IV., 1921–1950, kart. 537, dopis J. Prosche generálnímu vikáři B. Opatrnému z 21. 2. 1947.

36 NA, APA IV., 1921–1950, kart. 550, údajným důvodem Proschova odchodu byla úschova zlata transportované ženě, což nebylo v tehdejší době nic neobvyklého.

37 Tamtéž, koncept dopisu K. Forstovi k vyjádření na stížnost J. Prosche ze 7. 8. 1947.

38 Almanach duchovních Arcidiecéze pražské ve 20. století, díl I. A-L, s. 210 uvádí datum odchodu 28. 2. 1953; SOkA Tachov, DÚ Stříbro, Kronika děkanství Stříbro, 1835–1972, 2000–2003, s. 631 a Flosman, M.: Příběhy dvou vojenských duchovních v proměnách dvacátého století, s. 48, využívající též archivní pramen, uvádí datum 31. 3. 1953.

39 Na vyšších studiích byli kromě něj Josef Luška z Olomouce a dva Slováci Antonín Šurjanský z Banské Bystrice a Maxmilián Chladný z Nitry.

40 Archiv Biskupství královéhradeckého (ABHK), registratura, protokol 1938, koncept Jankovy žádosti zemskému úřadu v Praze o vyplácení kongruy po dobu studií v Římě z 11. 10. 1938.

41 NA, MŠ, 1918–1949, sign. 35, k. 3546, dopis vicerektora J. Bezdíčka z 20. 11. 1938 – přílohou k čj. MŠaNO 176.097/38. A. Janko, narozený 29. 8. 1909, vysvěcen na kněze 14. 7. 1935 v Římě a od 1. 9. 1935 ustanoven administrátorem ve Žďirci u Polné.

42 V červenci 1939 se vrátil do Pohledu, od 1. 8. 1939 až do odsunu v červnu 1946 administrátorem ve Žďirci.

43 ABHK, registratura, protokol 1946, na začátku roku 1946 si podal žádost o přijetí do vídeňské arcidiecéze, ale osud jej zavál do hesenského Heppenheimu u Darmstadtu v mohučské diecézi - srovnaj Schematismus duchovenstva diecéze královéhradecké na rok 1947, Hradec Králové březen

Vraťme se však k alumnům německé národnosti. Nejvíc informací se podařilo zjistit o studentu 4. ročníku teologie (v Nepomucenu od 30. 10. 1933) Josefu Teunerovi, narozeném 27. 8. 1912 v Polomu u Olešnice v Orlických horách (dnes část obce Sedloňov, o. Rychnov nad Kněžnou), ordinovaném 17. 12. 1938 v Římě. V archivu Biskupství královéhradeckého se nachází oznámení rektora Germanica z 12. 8. 1939 o jeho ukončení studia na papežské Gregoriánské univerzitě a hodnocení při zkoušce licenciátu teologie „cum laude“. Představeným koleje byl hodnocen kladně, jako skromný a zbožný kněz, který může své diecézi prokázat dobré služby.⁴⁴ Po návratu do diecéze byl Josef Teuner ustanoven na čtyři měsíce duchovním správcem v Hostinném⁴⁵ a v lednu 1940 se stal administrátorem v rodné farnosti Sedloňov.⁴⁶ Po krátké době se stal lokálním kaplanem v Choustníkově Hradišti a rektorem kostela milosrdných bratří Nejsvětější Trojice v Kuksu v sudetské části trutnovského generálního vikariátu.⁴⁷ Zde setrval do konce července 1943 a následně byl ustanoven jako administrátor ve Velké Zdobnici (dnes součást Zdobnice, o. Rychnov nad Kněžnou).⁴⁸

V neklidné době konce války, kdy z obce odcházeli první němečtí obyvatelé, opustil své místo v duchovní správě a odešel s nejnnutnějšími věcmi do sousedního Kladska,⁴⁹ což konzistoři neoznámil. Opuštěnou faru a kostel navštívil 19. 6. 1945 a znovu o dva dny později farář ze Slatiny nad Zdobnicí Karel Raichl, podnikl zde potřebné kroky k jejich zajištění a o situaci informoval do Hradce Králové.⁵⁰ J. Teuner se po několika týdnech na své beneficium vrátil a dopisem z 6. 7. 1945 se omluvil konzistoři za unáhlený odchod. Dne 18. 7. 1945 mu byla na jeho žádost zaslána

1947, seznam odsunutých kněží německé národnosti, sloupec (dále sl.), 316.

44 ABHK, registratura, protokol 1939, dopis rektora Kleina biskupu Pichovi z 12. 8. 1939.

45 Kronika fary Zdobnice, s. 204, uvádí, že působil v Hostinném 4 měsíce a potom 3 měsíce v Sedloňově.

46 Kronika fary Sedloňov, s. 175, eviduje J. Teunera od 1. 1. 1940, kde nahradil zatčeného Franze Wihana, od května 1940 zde byl jiný administrátor; Feichtinger, Anton: Männer der Heimat. Heimatpfarrer H. H. Josef Teuner. Mei Heemt 26, č. 8, 1977, s. 234 uvádí datum 17. 1. 1940.

47 Catalogus Venerabilis cleri saecularis et regularis dioceseos Reginae-Gradecensis pro anno Domini Nostri Jesu Christi 1942. Reginae Gradecii 1942, sl. 224, kde je uveden omylem jako Truner, šlo o beneficium s necelými 2500 věřícími.

48 Catalogus Venerabilis cleri saecularis et regularis dioceseos Reginae-Gradecensis pro anno Domini Nostri Jesu Christi 1943. Reginae Gradecii 1943, sl. 361, zde již uveden správně jako Teuner; Feichtinger, Anton: Männer der Heimat. Heimatpfarrer H. H. Josef Teuner, s. 234.

49 Feichtinger, Anton: Männer der Heimat. Heimatpfarrer H. H. Josef Teuner, s. 234.

50 ABHK, registratura, protokol, 1945, informace K. Raichla biskupské konzistoři č. 129/45 z 20. 6. 1945 a 130/45 z 22. 6. 1945, kostel byl nepoškozen, na faře byly vyrabovány farářovy osobní věci (oblečení, prádlo, boty a jízdní kolo), z kanceláře zmizely stůl a židle z farářova vlastnictví. K. Raichl vše uzamkl a klíče dal do úschovy v kanceláři tamního lesního úřadu. Dalším škodám na majetku pravděpodobně zabránil příchod vojáků. Biskup Picha pověřil 25. 6. 1945 administrací ex currendo Josefa Bartosche z Říček.

písemná potvrzení o opětovném jmenování administrátorem ve Velké Zdobnici, a před tím zrušena administrace J. Bartosche.⁵¹

Stejně jako další duchovní byl i on brzy konfrontován s poválečnou realitou. Část fary a stodolu začala přes zákaz Zemského národního výboru o samovolném záboru církevního majetku užívat místní vojenská posádka. Umístila zde vojenskou kuchyň, kuchaře a požadovala uvolnění dalších prostor, především farní kanceláře, pro ubytování vojáků,⁵² přestože ve Velké Zdobnici byl dostatek volných domů po německém obyvatelstvu. Konzistoř se klonila k vyřešení problému smírnou cestou. To se nakonec podařilo a farní kancelář mohla nadále sloužit svému účelu.⁵³ J. Teuner se věnoval dalším ryze praktickým otázkám, jakými byly například povolení a uzavírání sňatků německého obyvatelstva, pořádání bohoslužeb pro české a německé farníky, odliv věřících, spojený s odchodem Němců z farnosti⁵⁴ nebo nošení povinné bílé pásky pro Němce, ztěžující mu výkon služby. Konzistoři shrnul své pocity takto: „Neběží zde o osobní čest nebo nečest, nýbrž o zájmy duchovní správy. Češi se mi vyhýbají, jak vidí bílou pásku a u Němců nelze se zastaviti bez podezření ze špěhounství. Je to jen poslední důsledek bílé pásky, když duchovnímu správci se zakazuje návštěva nemocných.“⁵⁵

Neutěšené poměry Orlických hor, odchod německého obyvatelstva a s ním úbytek věřících,⁵⁶ přecházející v naprostý nezájem obyvatel o bohoslužby, byly důvodem opakovaných kladných vyřízení žádostí o finanční podporu a později také prosby J. Teunera o zproštění administrace *ex currendo* v Kačerově,⁵⁷ kte-

51 Tamtéž, dopis J. Teunera biskupské konzistoři č. 106/45 z 6. 7. 1945 s rubním vyjádřením M. Píchy z 10. 7. 1945 a konceptem oznámení o zrušení administrace J. Bartoschovi z 11. 7. 1945.

52 Tamtéž, dopis J. Teunera biskupské konzistoři č. 128/45 z 31. 7. 1945 s konceptem odpovědi z 3. 8. 1945.

53 Tamtéž, koncept odpovědi konzistoře z 3. 8. 1945 a Teunerova odpověď konzistoři č. 153/45 z 16. 8. 1945.

54 Podle Teunerových hlášení konzistoři se v červenci 1945 zúčastnilo nedělních bohoslužeb 23 Čechů a 209 Němců, o rok později to bylo 5–8 Čechů a 200 Němců. Dle výše citovaného diecézního katalogu kléru z r. 1942, sl. 228, bylo ve Velké Zdobnici 1147 katolíků a 9 nekatolíků a dle Schematismu duchovenstva diecéze královéhradecké na rok 1947, se stavem věřících k roku 1946, sl. 278, jen 66 katolíků a 2 nekatolíci. Na těchto číslech je patrný odliv i obměna obyvatelstva ve farnosti v roce 1945 a především v létě 1946, kdy bylo kromě několika lesních dělníků - specialistů odsunuto téměř veškeré německé obyvatelstvo – srv. SOKA Rychnov nad Kněžnou, MNV Zdobnice, 1945–1960, kart. 237, Kronika obce Zdobnice, s. 18.

55 ABHK, registratura, protokol 1945, dopis J. Teunera biskupské konzistoři č. 159/45 z 27. 8. 1945.

56 Dle diecézního katalogu kléru z r. 1942, sl. 229, bylo v Kačerově 830 katolíků a 15 nekatolíků a dle Schematismu duchovenstva diecéze královéhradecké na rok 1947, sl. 271, zde bylo 74 katolíků a 19 nekatolíků.

57 ABHK, registratura, protokol 1948, žádosti J. Teunera konzistoři č. 386 ze 4. 7. 1948 a č. 413 z 19. 7. 1948.

ré konzistoř z personálních důvodů prozatím nevyhověla.⁵⁸ Na jaře 1949 došlo k zamítnutí jeho žádosti o udělení státního občanství.⁵⁹ Informace o dramatickém odchodu z farnosti i republiky ne nepodobnému osudu desítek a stovek osob v této době lze získat v článku A. Feichtingera, otištěném v sousedním Rakousku u příležitosti farářových 65. narozenin.⁶⁰ Údajně mu byl odcizen pastýřský list československého episkopátu Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky z 15. 6. 1949, ostře odsuzující státní „katolickou akci“, směřující k získání podpory pro uzavření nové dohody mezi státem a katolickou církví, která se nakonec měla stát na Vatikánu nezávislou a tedy lehce ovladatelnou národní církví.⁶¹

Dne 22. 6. 1949 o půl druhé ráno přijela k faře dvě auta a jejich osazenstvo obsadilo oba východy budovy. J. Teunerovi se podařilo uniknout větracím průzorem ve štítě a dostat se oklikou přes pole až do Častolovic, kde si koupil jízdenku na vlak přes Prahu do Českých Budějovic. Odtud pokračoval v jízdě do předposlední stanice na území republiky v obci Rybník⁶² a dále pěšky k československo-rakouské státní hranici. V deštivé noci se těžko orientoval, v neznámém terénu postupně musel překonat zátaras z ostnatého drátu a další nástrahy. V této situaci pomohla sedmatřicetiletému duchovnímu dobrá fyzická kondice získaná v Orlických horách. V nedalekém rakouském Reichentalu dostal od tamního faráře sto šilinků, takže mohl již odpoledne pokračovat v další cestě. Vyhnul se ruskému pásmu a pozicím na Dunaji a dostal se bezpečně do americké zóny u Lince.

Královéhradecké konzistoři bylo s několikadenním zpožděním oznámeno pravděpodobné datum opuštění farního úřadu ve Velké Zdobnici.⁶³ Protože odešel bez svolení diecézního biskupa, byl k 22. 6. 1949 zbaven úřadu administrátora ve Velké Zdobnici a Kačerově.⁶⁴ Další zprávy o J. Teunerovi pocházejí z jeho působení v linecké diecézi. Nejprve byl kooperátorem fary v Leodingu, od konce ledna 1950 byl ve Waizenkirchenu a od dubna 1951 jako provizor v Ruprechtshofen-

58 Tamtéž, koncept odpovědi konzistoře č. 8372 z 21. 7. 1948.

59 ABHK, registratura, protokol 1949, dotaz J. Teunera konzistoři na možnost výkonu úřadu administrátora a oprávnění k úředním úkonům i po zamítnutí žádosti o československé státní občanství č. j. 122/49 z 24. 5. 1949.

60 Feichtinger, Anton: Männer der Heimat. Heimatpfarrer H. H. Josef Teuner, s. 235.

61 Vaško, Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II. Praha 1990, s. 67–85; týž: Dům na skále. 1. Církev zkoušená 1945 – začátek 1950. Kostelní Vydří 2004, s. 135–155.

62 V Rybníku (dnes m. č. o. Dolní Dvořiště) je dosud železniční stanice na trati 196 České Budějovice – Summerau – Linz; poslední stanicí na území ČR je Horní Dvořiště, po něm následuje rakouské Summerau. Jízdní doba z Rybníku do Lince je necelých 90 minut.

63 ABHK, registratura, protokol 1949, oznámení biskupského vikariátního úřadu v Rychnově nad Kněžnou biskupské konzistoři č. j. 181 z 2. 7. 1949.

64 Tamtéž, oznámení konzistoře KNV v Hradci Králové o opuštění farnosti č. 6442 z 6. 7. 1949.

-Niederneukirchenu. Od 1. 1. 1952 vykonával úřad provizora hoppelschenského benefícia ve Vöcklabrucku a zároveň spirituála školských sester ve Vöcklabrucku.⁶⁵ V roce 1986 byl jmenován konzistorním radou⁶⁶ a o dva a půl roku později 7. 11. 1988 zemřel v Braunau am Inn.⁶⁷

Informace o zbývajících dvou studentech Josefu Pauerovi a Hermannu Grolikovi jsou minimální. V katalogu diecézního kléru z roku 1943 se stavem osob k 15. 2. 1943 je evidován Hermann (Heřman) Grolik jako studující teologie bez bližšího uvedení místa, sloužící v armádě.⁶⁸ Z nepomucenského katalogu alumnů se alespoň dovídáme, že se Hermann Grolik narodil 26. 2. 1915 v Janově (o. Svitavy), studoval teologii v Římě od 19. 11. 1937, kam přestoupil po absolvování 1. ročníku diecézního semináře v Hradci Králové.⁶⁹ Více o jeho dalším osudu nevíme kromě toho, že rozšířil řady nezvěstných obětí 2. světové války.⁷⁰ Poslední informace o poručíku Grolikovi jsou z východní fronty z 28. 6. 1944, od kdy je pohřešován. Přesné místo úmrtí ani hrob nebyly dosud identifikovány.⁷¹ Ještě skoupější jsou prameny o Josefu Pauerovi. Jsou známy pouze základní životopisné údaje z Nepomucena. Podle nich se Josef Pauer narodil 5. 2. 1915 ve Velkém Uhřínově (dnes místní část obce Uhřínov, část obce Liberka, o. Rychnov nad Kněžnou), byl studentem 2. ročníku teologie, v nepomucenské koleji od 5. 11. 1935, první tonsura mu byla udělena 17. 12. 1937, poznámka: „La diocesi Reginae Gradecensi non ha nessuna notizia“, je poslední dosud známou zprávou o jmenovaném z královéhradecké diecéze.⁷² J. Pauer se neobjevil ve správě diecéze, a jeho jméno se nevyskytlo ani v seznamu odsunutých kněží německé národnosti.

Studenti litoměřické diecéze

Podívejme se společně na osud alumnů z litoměřické diecéze Aloise Neumanna, Josefa Hilleho a Antonína Marečka (Maretschka), vyslaných do Říma biskupem Antonínem Aloisem Weberem. Nejstarším a nejdéle studujícím byl Alois Neumann, narozený 1. 7. 1912 v Krásném Lesu na Frýdlantsku (o. Liberec),

65 Feichtinger, Anton: *Männer der Heimat*. Heimatpfarrer H. H. Josef Teuner, s. 235; Linzer Diözesanblatt, roč. CXXXIV., č. 14 z 1. 12. 1988, Personen-Nachrichten, s. 204–205.

66 Linzer Diözesanblatt, roč. CXXXII., č. 4 z 1. 4. 1986, Personen-Nachrichten, s. 66.

67 Linzer Diözesanblatt, roč. CXXXIV., č. 14 z 1. 12. 1988, Personen-Nachrichten, s. 204–205.

68 *Catalogus Venerabilis cleri saecularis et regularis dioceseos Reginae-Gradecensis pro anno Domini Nostri Jesu Christi 1943*. Reginae Gradecii 1943, sl. 406.

69 APCN, *Catalogus alumnorum Pontificii Collegii Bohemi Romae 1884–1929*, rkp. 1, s. 91.

70 Kaupa, Karl: *Heimatbuch der Gemeinden Jansdorf und Strokele*. München 1974, s. 126, zde uveden Hermann Grolik z Janova čp. 98.

71 Srovnej další informace na: <https://www.volksbund.de> [16. 11. 2018].

72 APCN, *Catalogus alumnorum Pontificii Collegii Bohemi Romae 1884–1929*, rkp. 1, s. 76.

ze 4. ročníku teologie (v Nepomucenu od 27. 10. 1934), ordinovaný brzy po odchodu z Nepomucena dne 17. 12. 1938.⁷³ Po návratu nastoupil od 1. 7. 1940 službu v diecézi, nejprve působil na kaplanských místech v Chrastavě a jako kaplan lokálie v Machníně⁷⁴ a od 1. 7. 1943 se stal prvním kaplanem velké farnosti s necelými deseti tisíci věřících v Bílině.⁷⁵ Dne 11. 12. 1943 byl promován doktorem teologie na Teologické fakultě Německé Karlovy univerzity v Praze.⁷⁶ Na rozkaz vojenské posádky musel dne 15. 6. 1945 opustit svůj úřad bílinský arciděkan Wenzel Billich a společně s ním byl vypovězen i arciděkan ve výslužbě Antonín Russ ze soukromého bytu na Újezdě.⁷⁷ Na žádost tamního obyvatelstva povolili ONV a vojenský velitel pplk. Starý A. Neumannovi další působení ve farnosti. Generální vikář litoměřické diecéze J. Kuška⁷⁸ proto ustanovil kaplana Neumanna prozatímním spirituálním administrátorem (vicarius substitutus) pro bílinskou farnost. V této turbulentní době, kdy docházelo k bezdůvodné internaci nebo vyhoštění německých duchovních za hranice ČSR, nemohl vyhovět požadavku posílení o katechetu pro výuku náboženství.⁷⁹ Přestože se k Neumannovi dostaly v polovině července 1945 informace, že o arciděkanský úřad usiluje třebívlický farář Antonín Tuček⁸⁰ a mohl by ohrozit jeho další setrvání ve službě v bílinské farnosti, nakonec se nevyplnily.⁸¹

Během tzv. divokého i řízeného odsunu, kdy litoměřickou diecézi postupně opouštěli i nacisty pronásledovaní katoličtí duchovní,⁸² nebylo v zájmu generál-

73 Tamtéž, s. 54.

74 Handbuch der Diözese Leitmeritz 1941. Leitmeritz 1941, s. 93 a Archiv Biskupství litoměřického (dále ABL), Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficií, signatura (dále sign.) II-A-1 farní úřad (dále FÚ) Chrastava, výměr pro kaplana A. Neumanna z 19. 1. 1942.

75 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficií, sign. II-A-1 Bílina, v Bílině byla v této době systemizována 3 místa pro duchovní.

76 ABL, Konzistoř 1941–1990, personální spisy kněží, sign. III-A-1, A. Neumann, Neumannovo oznámení biskupské konzistoři v Litoměřicích z 13. 12. 1943.

77 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficií, sign. II-A-1 FÚ Bílina, oznámení A. Neumanna biskupské konzistoři č. j. 483 z 3. 7. 1945.

78 Pehr, Michal a kol.: Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích. Praha 2007, s. 151.

79 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficií, sign. II-A-1 FÚ Bílina, oznámení g. v. č. 3617 z 6. 7. 1945.

80 ABL, Konzistoř 1941–1990, personální spisy kněží, sign. III-A-1, A. Neumann, oznámení A. Neumanna biskupské konzistoři bez čísla z 19. 7. 1945.

81 Litoměřická diecése v přehledu (stav k červnu 1948), Biskupská konzistoř Litoměřice 1948, s. 33, Antonína Tučka nahradil na faře Třebívlice od 1. 10. 1946 jako administrátor Štěpán Půček. Tamtéž, s. 60 A. Tuček spravoval od léta 1946 benefícia Konojedy, Levín a Strážišťe a od 1. 10. 1946 navíc ještě Úštěk.

82 Hehl, Ulrich von: Priester unter Hitlers Terror. Eine biographische und statistische Erhebung.

ního vikariátu přesunovat mladého kvalitního kněze seznámeného s poměry tak exponovaného místa. Neumann jako duchovní německé národnosti požádal konzistoř až v březnu 1947 (tedy po oficiálním ukončení masivního transferu z ČSR) o exkardinaci z diecéze. Tu však biskupská konzistoř zamítla. Obtížnou personální situaci litoměřického biskupství se nepodařilo vyřešit ani do konce roku 1947, a tak A. Neumann zůstal dle jejího sdělení ZNV v prosinci 1947 nadále jediným duchovním správcem ve městě na základě původního ustanovení administrátorem z 6. 7. 1945 a zbývající dvě místa byla neobsazena.⁸³ Situace v Bílině pro něj byla stále nejistou a civilní úřady připravovaly údajně Neumannovo přeložení do vnitrozemí. Pravděpodobně i z těchto důvodů se začal poohlížet po místě v diecézi za hranicemi Československa. V březnu a dubnu 1948 došlo k výměně korespondence s biskupským ordinariátem v Klagenfurtu o možném odchodu do diecéze Gurk⁸⁴ kvůli jeho německé národnosti.⁸⁵ Poznámka „schopný je, profesor je, zda se dostane ven? pochybujeme“ na konceptu odpovědi litoměřického biskupského ordinariátu z dubna 1948 jako by předpověděla neúspěšný výsledek jednání. Dne 4. 9. 1948 totiž sdělil generální vikář František Vlček arciděkanskému úřadu v Bílině, že po rozmluvě s farářem Františkem Šemíkem z České Kamenice, který jej měl pravděpodobně v Bílině nahradit, se nepočítá u Neumanna se změnou místa.⁸⁶ A. Neumann figuruje ještě v létě 1949 v seznamu obsazených far sestaveném

Im Auftrag der Deutschen Bischofskonferenz unter Mitwirkung der Diözesanarchive. Mainz 1984, Biographischer Teil, sl. 1543–1584. Grulich, Rudolf: Sudetoněmečtí katolíci jako oběti nacismu. Pontes Pragenses, Centrum pro náboženský a kulturní dialog při Husitské teologické fakultě UK v Praze, Brno 2002; Valasek, Emil: Der Kampf gegen die Priester im Sudetenland 1938 bis 1945. Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen, Mähren, Schlesien 16, Königstein 2003; Zückert, Martin – Holzswimmer, Laura (hrsg.): Religion in den böhmischen Ländern 1938–1948. München 2007; Schulze Wessel, Martin – Zückert, Martin (hrsg.): Handbuch der Religions- und Kirchengeschichte, kde studie k životu církve v letech 1938–1945: Küpper, René: Nationalsozialistische Religions- und Kirchenpolitik im Reichsgau Sudetenland, s. 317–358; Anders, Freia: Strafverfahren gegen die katholische Geistlichkeit im Reichsgau Sudetenland, s. 359–382; Holzswimmer, Laura: Kirchliches und religiöses Leben in den an Deutschland angegliederten Gebieten, s. 383–406.

83 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficí, sign. II-A-1 FÚ Bílina, sdělení generálního vikáře ZNV č. 8021 z 11. 12. 1947. V Bílině bylo stále systemizováno místo arciděkana a prvního a druhého kaplana.

84 Gurk v letech 1072–1787 sídlem stejnojmenného biskupství s rozsáhlým panstvím na severu Korutan, které vzniklo odštěpením od salcburského arcibiskupství. Biskupská rezidence se r. 1787 přestěhovala do Klagenfurtu.

85 ABL, Konzistoř 1941–1990, personální spisy kněží, sign. III-A-1, A. Neumann, srv. korespondenci z března a dubna 1948 mezi litoměřickou biskupskou konzistoří a biskupským ordinariátem v rakouském Klagenfurtu.

86 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficí, sign. II-A-1 FÚ Bílina, sdělení generálního vikáře arciděkanskému úřadu v Bílině č. 7350/48-II-A/1-GV ze 4. 9. 1949.

pro KNV Ústí nad Labem jako kaplan a jediný duchovní správce v Bílině,⁸⁷ od 15. 8. 1950 zde působil Václav Vosáhlo, CSsR, zřejmě jako výpomocný duchovní.⁸⁸ A. Neumannovi se nakonec odchod z Československa podařilo realizovat, i když podrobnější informace a datum prozatím neznáme. Z dostupných pramenů se dovídáme, že zemřel 11. 2. 2003 v bavorském Unterpfaffenhofen u Mnichova.⁸⁹

Další ze studentů Josef Hille, narozený 9. 11. 1914 v Jiříkově, z 3. ročníku teologie (v Římě od 1. 11. 1934), akolytou od 13. 2. 1938,⁹⁰ přijal kněžské svěcení 29. 10. 1939 jako alumnus v Germanicu.⁹¹ Po ukončení vysokoškolských studií licenciátem v červnu 1940⁹² se zapojil do služby v litoměřické diecézi na začátku srpna 1940. Nejprve se stal druhým kaplanem v Ústí nad Labem, dne 19. 5. 1941 byl jmenován druhým kaplanem ve Šluknově⁹³ a odtud přešel na začátku prosince 1941 jako kaplan do Lovosic,⁹⁴ přičemž byl k 28. 11. 1941 jmenován kaplanem lokálie v nedalekých Sulejovicích.⁹⁵ Odtud přešel v polovině července 1943 jako kaplan do Trmic (dnes část Ústí nad Labem),⁹⁶ kde jej také zastihl konec války.

Po odchodu části německého obyvatelstva a katolických duchovních z ČSR svitla Hillemu naděje na kariérní postup. Naneštěstí se ucházel o nominaci na některé z uprázdněných míst bez vědomí trmického faráře Františka Weigelta, a tím zkomplikoval situaci trmického benefícia, personálně oslabeného nedávným

87 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficií, sign. II-A-1 všeobecné, seznam a obsazení far v kraji ústeckém sestaveném Bk Ltm na vyžádání KNV Ústí nad Labem č. 6507/49 z 16. 7. 1949.

88 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficií, sign. II-A-1 FÚ Bílina, souhlas biskupské konzistoře s působením V. Vosáhla jako výpomocného duchovního ve farnostech Bílina, Lužice, Mrzlice a Jenišův Újezd č. 2999 z 24. 8. 1950.

89 Seznam kněží litoměřické diecéze zemřelých v cizině do roku 2010 dostupný na: https://cs.wikibooks.org/wiki/D%C4%9Bjiny_litom%C4%9B%C5%99ick%C3%A9_diec%C3%A9ze/Seznam_kn%C4%9B%C5%BE%C3%AD_z_litom%C4%9B%C5%99ick%C3%A9_diec%C3%A9ze_zem%C5%99el%C3%BDch_v_cizin%C4%9B_do_roku_2010 [9. 10. 2018].

90 APCN, Catalogus alumnorum Pontificii Collegii Bohemi Romae 1884–1929, rkp. 1, s. 56.

91 ABL, Konzistoř 1941–1990, personální spisy odsunutých kněží, sign. III-A-1, J. Hille, žádost J. Hilleho biskupské konzistoři o vydání celebretu z 23. 6. 1945.

92 Tamtéž, žádost biskupské konzistoři a biskupu Weberovi o uvolnění ze sanitní služby z 20. 1. 1942.

93 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficií, sign. II-A-1 FÚ Šluknov, oznámení generálního vikáře Wagnera J. Hillemu č. 3153 ze 17. 5. 1941.

94 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficií, sign. II-A-1 FÚ Lovosice, Hilleho nominace byla původně připravena k 15. 11. 1941, z technických důvodů došlo k jeho faktickému přesunu až na začátku prosince 1941.

95 Tamtéž, oznámení generálního vikáře Wagnera J. Hillemu č. 7863 z 28. 11. 1941.

96 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficií, sign. II-A-1 FÚ Trmice, informace faráře Weigelta biskupské konzistoři v Litoměřicích o nástupu J. Hilleho 17. 7. 1943 na post kaplana v Trmicích č. 811 z 22. 7. 1943

odchodem druhého kaplana Groegera.⁹⁷ Minimální nebo nulový přenos informací mezi trmickým farářem, J. Hillem a biskupskou konzistoří společně s rychle se měnícími poměry v jednotlivých lokalitách diecéze jen přispěl už k tak složitému až nepřehlednému stavu na některých beneficiích.⁹⁸ V září 1945 ustanovil generální vikář Josef Kuška J. Hilleho správcem farností v Libochovanech a Prackovicích⁹⁹ místo zatčeného faráře německé národnosti Jindřicha Franze¹⁰⁰ v domnění, že má za sebe zajištěnu náhradu v Trmicích.

Mladý duchovní bezesporu nedocenil důsledky zamýšleného přesunu z větší německé oblasti Ústecka do českého prostředí. Instrukce biskupské konzistoře ke klidnému soužití obyvatelstva z 21. 9. 1945, Hilleho návštěva fary a předsedy MNV dne 30. 9. 1945 vyvolaly odmítavou reakci zástupců místní samosprávy.¹⁰¹ MNV v Libochovanech oznámil biskupské konzistoři 8. 10. 1945, že po zajištění tamního faráře Franze, „spolčeného s německými sběhy“, převzal do své správy opuštěnou faru i kostel včetně nezbytných administrativních úkonů a mší farář ze sousední Církvice a že si v ryzě české vesnici nepřeje v žádném případě německé bohoslužby. Na zasloupanou instrukci reagoval slovy: ... „prohlašuji Vám, že o klid se postaráme sami i bez německých modliteb i v našem kostele v Libochovanech. Konečně upozorňuji, že Libochovany jsou dnes bohu díky z 80% českou obcí, poněvadž němečtí byli evakuováni, jednak se jim podává slovo Boží v jejich rodném jazyce ve vězeňské kapli v Terezíně a v Litoměřicích.“¹⁰²

V podobně laděném duchu uveřejnilo severočeské vydání deníku *Práce* dne 11. 10. 1945 článek „Nepochopitelný postup biskupské konzistoře“ s podtitulkem „Německý farář do české vesnice“ a v něm barvitě vylíčkovalo Hilleho návštěvu přiděleného beneficia. Z dikce lze usoudit, že redaktorovi posloužilo jako podklad vyjádření libochovanského MNV, respektive tamního řídicího učitele, s cílem diskreditovat jednání litoměřické biskupské konzistoře i německého faráře. Novinový článek se nemínil účinkem a Hille pod dojmem událostí posledních dnů zapochyboval o správnosti jeho ustanovení administrátorem. Obrátil se tedy na

97 Tamtéž, žádost faráře F. Weigelta o přidělení kaplana místo odcházejícího Hilleho č. 1927 z 2. 10. 1945.

98 Tamtéž, reakce generálního vikariátu farnímu úřadu v Trmicích v cause Hille k č. 1927 z 8. 10. 1945.

99 Tamtéž, oznámení generálního vikáře farnímu úřadu v Trmicích č. 5428 z 25. 9. 1945. V Libochovanech byl Hille ustanoven jako administrátor in spiritualibus – vicarius substitutus a v Prackovicích jako interkalární administrátor – vicarius economus ex currendo.

100 Farář Franz byl zatčen 18. 9. 1945 a ve vazbě od 19. 9. 1945.

101 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficií, sign. II-A-1 FÚ Libochovany, dopis J. Hilleho biskupské konzistoři č. j. 2085 z 12. 10. 1945.

102 Tamtéž, MNV Libochovany biskupské konzistoři č. j. Pr/1945 z 8. 10. 1945.

konzistoř s prosbou o konečný verdikt. Pro generálního vikáře Kušku to byl jeden z mnoha podobných případů a navíc neměl příliš na výběr. Vyložil Hillemu, že novinový článek útočil především na biskupskou konzistoř a optimisticky mu napsal: „Ovládáte-li češtinu ústně tak, jako píšete, klidně můžete do Libochovan jít... Neproviníte-li se ničím proti platným předpisům, tedy se Vám tam nic nestane. Německého jazyka asi nebudete smět v kostele užívat, ale kdo je dobrým katolíkem, bude rád, že v místě kněz je. Nepřijdou-li nekatolíci nebo špatní katolíci, nebude to Vaše vina. Zachovejte klid, nedejte se rozčítit semper memor. quod melior est oratio mitis quam violenta, a já doufám, že i Vy budete spokojen... Račte tedy do Libochovan nastoupit.“¹⁰³ Odpověď byla samozřejmě motivována snahou obsadit co nejdříve opuštěné beneficium, protože byla ohrožena správa dvou farností s třemi kostely v Libochovanech, Prackovicích nad Labem a Velkých Žernosekách. Brzy se však ukázalo, že ani zkušený generální vikář nedokázal správně odhadnout další vývoj událostí. Nový a zároveň nevídaný administrátor Hille se tedy 18. 10. 1945 přestěhoval z Trmic do Libochovan.¹⁰⁴

Jako duchovní správce německé národnosti, který pozbyl československé státní občanství, vnímal realisticky poměry kolem sebe a do budoucna neviděl v diecézi další perspektivu. Svoje pocity shrnul v červnu 1947 v žádosti o exkardinaci z litoměřické diecéze. V několikabodovém zdůvodnění uvedl, že neměl v úmyslu vykonávat kněžský úřad u lidu, který neužívá jeho mateřštinu, a proto považuje své působení v jiném prostředí za „zvláštní“ povolání podobné misionářskému. Navíc si při vysvěcení na kněze byl vědom, že je ordinován pro diecézi s nadpoloviční většinou německých duchovních správ, a proto vycházel z faktu, že nemůže být proti své vůli ustanoven na beneficium s převahou farníků jiného než jeho mateřského jazyka. Po odsunu Němců se jazyková skladba diecéze proměnila natolik, že v ní pro sebe jako rodák ze Šluknovského výběžku nenacházel další uplatnění. Naopak se domníval, že v Německu jsou ještě oblasti s velkým nedostatkem duchovních správců, a proto žádal kromě exkardinace zároveň inkardinaci do některé severoněmecké části diecéze. Přestože si J. Hille přál povolení exkardinace po termínu vystavení ostatků sv. Vojtěcha v Litoměřicích u příležitosti 950. výročí jeho mučednické smrti v roce 1947,¹⁰⁵ podařilo se mu realizovat zamýšlený odchod z diecéze až v září 1948.

103 Tamtéž, generální vikář J. Hillemu č. 3104 ze 17. 10. 1945.

104 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficií, sign. II-A-1 FÚ Trmice, informace faráře Weigelta biskupské konzistoři v Litoměřicích o odchodu kaplana Hilleho do Libochovan č. j. 2.-172 z 18. 10. 1945.

105 ABL, Konzistoř 1941–1990, personální spisy odsunutých kněží, sign. III-A-1, Hille, Hilleho žádost administrátorovi litoměřické diecéze J. Beranovi o exkardinaci č. j. 725 z 11. 6. 1947. Dle rubní poznámky na žádosti doporučila biskupská konzistoř vydání exkardinačního povolení a tuto informaci zaslala farnímu úřadu v Libochovanech č. 3804 dne 1. 7. 1947

Předcházel mu zájem bezpečnostních složek o jeho chování, spolehlivost a do-
savadní činnost. K dalšímu osudu německého duchovního se opět vyjádřil MNV
v Libochovanech společně s akčním výborem Národní fronty a shodou okolností
pod ním byl podepsán týž člověk, který se za MNV vyjadřoval emotivně již na pod-
zim 1945. V odpovědi na dožádání ONV Litoměřice se vyjádřil takto: „Má-li býti
farář Hille odsunut do Německa, uvolnili bychom zmíněného faráře ihned. Má-li
býti jen přeložen v rámci země České, myslíme, že je i u nás v obci dobře „založen“.
... Odstranění Hilleho, který přese všechno vykonává v našem i v okolních koste-
lech /Církvíce, Velké Žernoseky, Prackovice/ nejnütnější církevní obřady, by zna-
menalo uzavření a pustnutí kostelů, zvláště toho jednoho z nejpěknějších – našeho
libochovanského. Proto, nejde-li o odsun, ponecháme si faráře až do odsunu do Ně-
mecka u nás. Snad do té doby se najde česká náhrada.“¹⁰⁶ Přestože nebyly proti cho-
vání J. Hilleho shromážděny negativní informace, připravoval se od července 1948
na odsun.¹⁰⁷ Podle instrukce litoměřické konzistoře požádal odsunový referát ONV
o včasné oznámení přesného data odchodu.¹⁰⁸ Po řádném předání farního úřadu
v Libochovanech dne 20. 9. 1948,¹⁰⁹ se nechal odsunout do sovětského okupačního
pásma na území Německa.¹¹⁰ Podle dochované kartotéky transportovaných osob
odešel Josef Hille dne 21. 9. 1948 do sběrného střediska v Lešanech a opustil území
Československa.¹¹¹ Biskupská konzistoř v Litoměřicích vzala na vědomí protokol
o předání far, nemohla jej však zaslat farnímu úřadu v Libochovanech, protože byl
až do začátku roku 1949 bez duchovního správce. Další životní peripetie J. Hille-
ho v duchovní službě v poválečném Německu neznáme, v dostupných pramenech
můžeme ověřit, že zemřel dne 9. 12. 2002 v lázeňském městě Waren an der Müritz

106 SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, ONV Litoměřice, 1945–1960, odsun Němců, k. 121, vyjádření MNV Libochovany pro ONV Litoměřice k pobytu J. Hilleho čj. Pr/48/Ň z 16. 4. 1948.

107 ABL, Konzistoř 1941–1990, záležitosti beneficí, sign. II-A-1 FŮ Libochovany, výměna kore-
spondence mezi J. Hillem a biskupskou konzistoří Litoměřice z 9. 7. 1948 a 13. 7. 1948.

108 Tamtéž, opis žádosti J. Hilleho ONV Litoměřice o okamžité sdělení data odchodu č. 1559 ze
14. 7. 1948.

109 Tamtéž, protokol o předání a převzetí farností Libochovany, Prackovice a Církvíce mezi
J. Hillem a zástupcem biskupské konzistoře V. Drapelou č. j. 2190-48-Libochovany z 20. 9.
1948. V bodu 11 bezvadně připraveného protokolu, svědčícího o precizní péči o svěřená be-
necia i úřední agendu, stojí: „Předávající prohlašuje, že při administraci výše uvedených
farností užil podle svého svědomí všech svých sil a prohlašuje, že odchází z Libochovan bez
jakýchkoliv právních a jiných nároků či závazků.“

110 ABL, f. Konzistoř 1941–1990, personální spisy odsunutých kněží, sign. III-A-1, J. Hille, sdělení
ONV Litoměřice biskupské konzistoři v Litoměřicích č. j. 106/48 z 15. 9. 1948 o dobrovolném
odsunu J. Hilleho, který se má uskutečnit 20. 9. 1948. Z poznámek na oznámení je patrné, že
sdělení doručil konzistoři osobně farář Hille dne 15. 9. 1948 společně se žádostí o převzetí jím
spravovaných far.

111 SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, Sběrné středisko Litoměřice, kartotéka odsouvaných osob.

na území Meklenburska-Předního Pomořanska na severu bývalé Německé demokratické republiky.¹¹²

Nepodařilo se zjistit informace o nejmladším ze studentů litoměřické diecéze Antonínu Marečkovi, narozeném 14. 11. 1915 v Panském (dnes č. o. Staré Křečany, o. Děčín, farnost Brtníky), studentovi třetího ročníku teologie (v koleji od 3. 11. 1935, kam přešel po 1. ročníku diecézního semináře v Litoměřicích), akolytou od 13. 2. 1938.¹¹³ Není jasné, zda dokončil studia v Římě, pravděpodobně se nezapojil do správy diecéze, není evidován ani mezi zemřelými kněžími litoměřické diecéze. Veškeré stopy v pramenech z tohoto období o A. Marečkovi prozatím mizí s odchodem německých bohoslovců z Nepomucena.

Závěr

Odchod studentů se v pomnichovském období nedotkl budějovické diecéze, protože neměla v Nepomucenu žádného alumna německé národnosti, i když část far byla spravována německy mluvícími duchovními. Alumni z nepomucenské koleje se nemohli vrátit do protektorátu a prožili skoro celou dobu okupace v Římě s ekonomickou podporou Svatého stolce a minimálním kontaktem s domovem,¹¹⁴ zatímco se jejich bývalí spolužáci a někteří absolventi teologie německé národnosti postupně vraceli do domovských diecézí, kde mohli zúročit zkušenosti ze studií a delšího inspirativního pobytu ve Věčném městě. Co měli všichni alumni německé národnosti společného? Většina musela po ukončení nebo ještě během studií sloužit v německé armádě, někteří přežili útrapy v bojových liniích, jiní takové štěstí neměli a rozšířili anonymní řady padlých a nezvěstných z východní fronty. Nelze vyloučit, že Antonín Mareček a Josef Pauer, o nichž se nepodařilo ve vybraných tuzemských archivech získat jakékoliv informace, ztratili zájem o studium nebo v něm nemohli pokračovat. Je možné, že se nakonec věnovali jiným povoláním nebo zůstali v Itálii, protože se nevrátili ani na diecézní učiliště. Duchovní německé národnosti museli dříve nebo později po válce opustit dosavadní benefícia a území Československa, přestože většina ovládala češtinu. J. Hille, A. Neumann a J. Teuner, kteří zůstali v diecézích déle, se přizpůsobili poměrům a na rozdíl od J. Prosche, jenž po

112 Seznam kněží litoměřické diecéze zemřelých v cizině do roku 2010 dostupný na: https://cs.wikibooks.org/wiki/D%C4%Bjiny_litom%C4%9B%C5%99ick%C3%A9_diec%C3%A9ze/Seznam_kn%C4%B%C5%BE%C3%AD_z_litom%C4%9B%C5%99ick%C3%A9_diec%C3%A9ze_zem%C5%99el%C3%BDch_v_cizin%C4%9B_do_roku_2010 [9. 10. 2018].

113 APCN, *Catalogus alumnorum Pontificii Collegii Bohemi Romae 1884–1929*, rkp. 1, s. 67.

114 Tento stav ovlivnila řada faktorů, ať už to bylo zřízení Protektorátu Čechy a Morava a s ním související přerušení diplomatických styků se Svatým stolicem, úmrtí arcibiskupa Kašpara a neobsazení arcibiskupského stolce po celou dobu války, utlumení činnosti pražské nunciatury a její podřízení berlínské nebo personální oslabení a omezení vlivu episkopátu.

studiích ztratil na čtyři a půl roku kontakt s arcidiecézí, korespondovali s představenými česky.¹¹⁵

Odchod zkušených správců beneficií, kteří vystudovali teologii na římské Gregoriánské univerzitě, a nechyběla jim znalost místních poměrů a zároveň měli dostatek sil do dalších let služby, znamenal citelnou ztrátu pro každého ordináře. Katoličtí duchovní německé národnosti se po odchodu z ČSR začlenili bez problémů do správy diecézí na území Německa a Rakouska, kde panoval nedostatek katolických farářů, ať už zdecimovaných v koncentračních táborech nebo na východní frontě. Na příkladu několika předválečných exalumnů papežské nepomucenské koleje můžeme doložit složitost česko-německého „soužití“ v první polovině 20. století stejně jako zhoršující se vztah státu a katolické církve v poválečném Československu.

115 Větší problémy s češtinou měl zpočátku J. Hille.

Der Abgang der deutschen Theologen aus dem römischen Nepomuceum im Oktober 1938

Die Studie beschäftigt sich mit dem Schicksal der Theologen deutscher Nationalität aus der Erzdiözese Prag und weiterer tschechischer Diözesen, die auf Anregung von Papst Pius XI. am 26. 10. 1938 aus dem päpstlichen Kollegium Nepomucenum in das deutsch-ungarische Kollegium Germanico-Ungaricum überwechseln mussten. Sie ist auf ihren Studienabschluss, die Rückkehr und Eingliederung in die Strukturen der entsendenden Diözesen ausgerichtet. Der Abgang betraf aus der Erzdiözese Prag Jan Prosch, aus der Diözese Königgrätz Josef Teuner, Josef Pauer und Hermann Grolik und aus der Diözese Leitmeritz die drei Studenten mit Heimatrecht auf dem besetzten Gebiet Alois Neumann, Josef Hille und Antonín Mareček. Die Mehrheit musste nach dem Studienabschluss oder während der Studien in der Deutschen Wehrmacht dienen, Einige überlebten die Qualen an den Fronten, Andere erweiterten die Reihen der anonymen Gefallen und Vermissten. Erfahrene Benefizienverwalter, die Theologie an der päpstlichen Universität Gregoriana in Rom studiert hatten und denen die Kenntnis der örtlichen Verhältnisse nicht fehlte und die gleichfalls genug Kräfte für weitere Dienstjahre hatten, mussten nach dem Krieg die Tschechoslowakei verlassen, obwohl sie zumeist Tschechisch beherrschten. Nach der Vertreibung fanden sie ohne Probleme eine Verwendung in Deutschland und Österreich, wo ein Mangel an katholischen Pfarrern herrschte, die entweder in den Konzentrationslagern oder an der Ostfront dezimiert wurden. Am Beispiel einiger Nachkriegs-Examlumni des Kollegiums Nepomucenum können wir die Schwierigkeit des deutsch-tschechischen „Zusammenlebens“ in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts nachweisen, ebenso wie die sich verschlechternde Beziehung zwischen dem Staat und der katholischen Kirche in der Nachkriegs-Tschechoslowakei.

The Leave of German theologians from Roman Nepomucenum in October 1938

The paper deals with the fate of theologians of German nationality from the Prague archdiocese and other Bohemian dioceses that, owing to the inducement of Pope Pius XI, had to leave the Papal college Nepomucenum on October 26, 1938, and move to the German-Hungarian College Germanico-Ungaricum. It focuses on finishing their studies, their return and involvement in the structures of their home dioceses. This concerned Jan Proschke from the Prague archdiocese, Josef Teuner, Josef Pauer and Hermann Grolik from diocese of Králové Hradec, and Alois Neumann, Josef Hille and Antonín Mareček from the diocese of Litoměřice who had their domicile right in the occupied territory. Most of them had to serve in the German army after or during their studies, some survived the suffering in the front line, some joined the great number of fallen and missing. Experienced administrators of beneficia who studied theology at the Gregorian University in Rome, had local knowledge and enough forces to following years of service, had to leave Czechoslo-

vakia after war, despite the fact that they were mostly fluent in Czech. After being resettled, they found with no difficulties position in Germany and Austria that were lacking Catholic priests, killed either in concentration camps or at the eastern front. Based on example of several pre-war ex-alumni of Nepomucenum college, we can demonstrate the complexity of the Czech-German “co-living” in the first half of the 20th century as well as the deteriorating relation of the state and the church in the post-war Czechoslovakia.